

Ю. Є. Ходико,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ОБ'ЄКТА СПАДКОВОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СКЛАДОВИХ

Правове регулювання відносин спадкування є таким же важливим, як і інших цивільних відносин, в яких людина перебуває протягом всього свого життя. У відносинах спадкування, що опосередковують сферу переходу майна від померлої особи до спадкоємців, одне з центральних місць займає об'єкт, а саме правовий режим такого об'єкта. Важливе значення в розумінні природи та специфіки правового режиму об'єкта спадкового правовідношення займає місце питання структури такого правового режиму та особливостей його складових.

Структуру правового режиму об'єкта цивільного правовідношення взагалі, так і правового режиму об'єкта спадкового правовідношення складають певні елементи. Серед них можна виділити – метод правового регулювання, правові засоби, принципи, загальні положення тощо.

В загальнотеоретичному розумінні під методом правового регулювання розуміють сукупність прийомів та способів впливу на суспільні відносини, зокрема ті, що виникають в процесі спадкування майна померлої особи спадкоємцями. Метод регулювання спадкових правовідносин розкривається в межах загальноцивілістичного диспозитивного методу заснованого на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, що має своє специфічне «інституційне забарвлення» і тим самим надає підстави казати про існування самостійної сфери правового регулювання. Ця специфіка проявляється в тому, що відносини спадкування побудовані та реалізуються в порядку правонаступництва, а саме універсального. Це означає, що спадкоємці спадкують усе майно, яке належало спадкодавцеві як єдине ціле, в один і той же момент та в незмінному стані.

В методі регулювання спадкових правовідносин, що відображає правовий режим їх об'єкта чітко прослідковується перевага дозвільного способу регулювання та рівності учасників спадкових правовідносин, що лежить в основі диспозитивного методу цивільно-правового регулювання. Зокрема, дозвільний характер розкривається через свободу дій учасників. Спадкодавець вправі вирішувати складати чи не складати, змінити або скасувати заповіт, вирішувати кому і в якому обсязі заповідати своє майно. В свою чергу, спадкоємці вільні в тому приймати або не приймати спадщину. При цьому, така диспозитивність має свої межі і обмежується імперативними вимогами, зокрема щодо обов'язкової частки у спадщині певної категорії осіб та недопущення прийняття спадщини за певних умов. Також учасникам спадкових правовідносин притаманна юридична рівність, що знайшла втілення в сукупності норм ЦК України присвячених спадковим правовідносинам. Зокрема, частки у спадщині кожного спадкоємця за законом є рівними, обсяг відповідальності за боргами спадкодавця, відповідає частці в спадщині тощо.

Забезпечення реалізації стрижня правового режиму об'єкта спадкового правовідношення – методу правового регулювання здійснюється за рахунок інструментів – правових засобів. Їх кількість та розмаїття є дуже великим, серед яких можна виділити основні, що будуть відображати певну специфіку порядку регулювання спадкових відносин. Одним із центральних є заповіт, що надає можливість спадкоємці вирішувати долю свого майна на випадок своєї смерті. Також, великого значення в спадкових правовідносинах набуває такий інструмент приватного права як договір, сфера регулювання якого набула доволі значних обсягів в спадкових правовідносинах. Зокрема, спадкоємці за законом мають право укласти договір про зміну черговості права на спадкування (ст. 1259 ЦК України), зміну розміру часток у спадщині (ст. 1267 ЦК України) тощо. Також допускається укладення спадкового договору (глава 90 ЦК України). Особливого значення при визначенні правового режиму об'єкта спадкового правовідношення займає такий інструмент як нотаріальні дії, які покликані захистити права та інтереси як спадкодавця, спадкоємців,

так і інших часників спадкових правовідносин (зокрема, кредиторів спадкодавця тощо). Так, заповіт спадкодавця та договори, які допускається укладати в спадкових правовідносинах підлягають нотаріальному посвідченню, вся процедура прийняття спадщини та її оформлення здійснюється через нотаріуса.

Принципи як основоположні засади регулювання спадкових правовідносин визначають загальний зміст та закономірності функціонування правового режиму об'єкта спадкового правовідношення. В Книзі VI ЦК України, що регулює спадкові відносини, принципи у вигляді принципів-норм не знайшли свого спеціального закріплення, проте аналіз її законодавчих положень дає можливість визначити деякі принципи-ідеї, що виокремлюються в теорії та знайшли практичне своє застосування. Серед основних принципів можна виділити наступні. В першу чергу – це принцип, що є втіленням методу правового регулювання спадкових правовідносин є принцип універсального спадкового правонаступництва. Також, до принципів, що визначають специфіку порядку регулювання спадкових правовідносин з приводу переходу майна від спадкодавця до спадкоємців належать принципи пріоритету спадкування за заповітом над спадкуванням за законом, свобода та таємниця заповіту, свобода прийняття спадщини та відмова від неї, рівність спадкоємців за законом, забезпечення прав та інтересів обов'язкових спадкоємців, охорони спадщини тощо. Наявність принципів в спадкових правовідносинах надає можливість не тільки чітко розуміти сутність та специфіку спадкових правовідносин, але і правильно тлумачити правові спадкові норми при їх застосуванні.

Останнім елементом структури правового режиму об'єкта спадкового правовідношення є загальні положення, що знайшли своє нормативне закріплення в главі 84 «Загальні положення про спадкування» ЦК України. Наявність загальних положень для визначення специфіки порядку регулювання відносин спадкування має важливе значення, оскільки в них знаходять своє закріплення більшість інших вищеназваних складових правового режиму об'єкта спадкового правовідношення та забезпечується повнота правової регламентації відносин спадкування. Загальні положення про спадкування визначають сферу застосування нормативних положень, а саме перехід спадщини від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб спадкоємців, суб'єктів спадкових правовідносин, об'єкт спадкування, види спадкування – за заповітом та за законом, особливості правового режиму спадкування окремих соціально значимих об'єктів, зокрема таких як прав на земельну ділянку (ст. 1225 ЦК України), частки у праві спільної сумісної власності (ст. 1226 ЦК України), права на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкоємцеві (ст. 1227 ЦК України), права на вклад у банку (фінансовій установі) (ст. 1228 ЦК України), права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування) (ст. 1229 ЦК України) тощо. Слід відзначити, що виділення в загальних положеннях про спадкування двох видів спадкування дає підстави для виділення відповідно двох особливих порядків спадкування майна (правових режимів) – правовий режим спадкування за заповітом та правовий режим спадкування за законом, специфіка яких знайшла своє нормативне закріплення в главах 85, 86 ЦК України відповідно.

Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2016

Таким чином, наявність «інституційного забарвлення» методу правового регулювання, правових засобів, принципів та загальних положень спадкових правовідносин дає можливість казати про існування специфічного правового режиму об'єкта спадкового правовідношення.

Одержано 21.04.2016

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра цивільного права та процесу
Кафедра охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України»

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої світлій пам'яті
Олександра Анатолійовича Пушкіна

27 травня 2016 р.

Харків
ХНУВС
2016

УДК 346+347
ББК 67.404(4УКР)+67.410(4УКР)
П78

*Друкується відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 18.03.2016 № 24.*

Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 27 трав. 2016 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. цивіл. права та процесу, Каф. охорони інтелектуал. власності, цивіл.-прав. дисциплін ; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Харків : ХНУВС, 2016. – 400 с.

У збірнику розміщено тези наукових доповідей та повідомлень, у яких розглядаються актуальні проблеми цивільного, сімейного, господарського процесуального та цивільного процесуального права.

УДК 346+347
ББК 67.404(4УКР)+67.410(4УКР)

*Матеріали надано в авторській редакції.
Стиль та орфографія збережені.*